

Univerzitet u Beogradu
Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

9. Međunarodni naučni skup

Specijalna edukacija
i rehabilitacija

DANAS

Zbornik radova

University in Belgrade

Faculty of Special Education and Rehabilitation

The 9th International Scientific Conference

Special education and rehabilitation

TODAY

Proceedings

BEOGRAD 2015.

UNIVERZITET U BEOGRADU
FAKULTET ZA SPECIJALNU EDUKACIJU I REHABILITACIJU
UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION

IX međunarodni naučni skup
**SPECIJALNA EDUKACIJA I
REHABILITACIJA DANAS**

Beograd, 25-27. septembar 2015.

Zbornik radova

The 9th International Scientific Conference
**SPECIAL EDUCATION AND
REHABILITATION TODAY**

Belgrade, September, 25-27, 2015

Proceedings

Beograd, 2015.
Belgrade, 2015

SPECIJALNA EDUKACIJA I REHABILITACIJA DANAS
Zbornik radova
SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION TODAY
Proceedings

IX međunarodni naučni skup
Beograd, 25-27. 09. 2015.
The 9th International Scientific Conference
Belgrade, 25-27. 09. 2015.

Izdavač / Publisher:
Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju
University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation
11000 Beograd, Visokog Stevana 2
www.fasper.bg.ac.rs

Za izdavača / For Publisher:
prof. dr Snežana Nikolić, dekan

Glavni i odgovorni urednik / Editor-in-chief:
prof. dr Mile Vuković

Kompjuterska obrada teksta / Computer word processing:
Biljana Krasić

Zbornik radova Proceedings će biti publikovan
u elektronskom obliku CD.
Proceedings will be published in electronic format CD.

Tiraž / Circulation: 200

ISBN 978-86-6203-069-6

UTICAJ SOCIO-DEMOGRAFSKIH I KLINIČKIH VARIJABLI NA NIVO OPAŽENE STIGMATIZACIJE I SAMOCENJENJE ODRASLIH OSOBA SA INTELEKTUALNOM OMETENOŠĆU

Ivana Stanković^{1,2}, Ivona Milačić Vidojević

Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

Iako su osobe sa intelektualnom ometenošću (IO) jedna od najstigmatizovanih društvenih grupa, istraživanja o iskustvu stigmatizacije kod ovih osoba nisu brojna

Cilj istraživanja je da se ispita uticaj socio-demografskih i kliničkih varijabli na socijalno poređenje, nivo opažene stigmatizacije i samocenjenje kod odraslih osoba sa IO.

Uzorak je činilo 63 punoletnih osoba sa lakom IO i 37 sa umerenom IO oba pola, od kojih 38 živi u instituciji, a ostali u porodici. Sve ispitanice sa umerenom IO imaju stigmatizirajuće obeležje i 36 sa lakom IO. Od instrumenata su korišćeni Upitnik doživljene stigmatizacije, Prilagođena Rosenbergova skala samopoštovanja i Adaptirana skala socijalnog poređenja.

Utvrđeno je da se muškarci i žene ne razlikuju u nivou opšteg samocenjenja, kao ni u stepenu opažene stigmatizacije. Ispitanici sa stigmatizujućim obeležjem pokazuju viši nivo opažene stigmatizacije i niže samocenjenje. Ove osobe se pozitivnije procenjuju u obe vrste socijalnog poređenja (sa osobama tipične populacije i sa osobama sa IO). Ispitanici sa lakom IO procenjuju sebe negativnije u poređenju sa osobama sa umerenom IO. Osobe koje žive u porodici se pozitivnije procenjuju u poređenju sa osobama koje žive u instituciji.

Potrebno je usmeriti pažnju na osobe sa IO i stigmatizujućim obeležjem koje su predisponirane da višim opažanjem stigmatizacije i nižim samocenjenjem ispoljavaju veći rizik za probleme mentalnog zdravlja.

Ključne reči: socio-demografske i kliničke varijable, intelektualna ometenost, opažena stigmatizacija, samocenjenje, socijalno poređenje

UVOD

Studije koje istražuju odnos opažene stigmatizacije i samocenjenja ukazuju da osobe sa IO koje su najviše svesne stigmatizacije imaju najniže samocenjenje (Szivos, 1991; Dagnan & Waring, 2004 prema Paterson, McKenzie & Lindsay, 2011).

1 E-mail: istankovic@gmail.com

2 Diplomirani defektolog – specijalni edukator i rehabilitator osoba sa intelektualnom ometenošću

Odnos socio-demografskih faktora i stigme usled ometenosti nije zadobio mnogo pažnje u istraživanjima. U istraživanju Alija i sar. (Ali et al., 2012) nisu utvrđene razlike između osoba različitog pola, osoba sa lakom i umerenom IO i osoba koje su živele u porodici ili instituciji u percepciji stigme.

Postoje dokazi da različita obrazovna okruženja mogu izložiti osobe sa IO različitim nivoima stigmatizujućeg tretmana (Crocker, Major & Steele, 1998).

Istraživanja o percepciji stigme i posedovanja stigmatizujućeg obeležja su ukazala na različite rezultate. Kada su u pitanju osobe sa Daunovim sindromom (DS) istraživanje Linde ukazuje na visok nivo stigmatizacije (Linda, 2006), a istraživanje Varugeza i Lutija (Varughese&Luty, 2010) je pokazalo da gledanje slike osobe sa DS smanjuje stigmatizujuće stavove jer personalizuje odnos i izaziva pozitivniji ishod.

Cilj ovog istraživanja je bio da se ispita uticaj socio-demografskih i kliničkih varijabli na socijalno poređenje, nivo opažene stigmatizacije i samocenjenje kod odraslih osoba sa IO.

METOD

Uzorak

U istraživanju je učestvovalo 100 punoletnih osoba sa lakom IO ($N_{\text{io}}=63$) i umerenom IO ($N_{\text{uo}}=37$) oba pola. Ukupno 62 ispitanika smeštena su u institucije, dok 38 stanuje sa svojim porodicama. Sve ispitane osobe sa umerenom i 36 sa lakom IO imaju stigmatizirajuće obeležje.

Instrumenti

Opazena stigmatizacija je ispitana korišćenjem *Upitnika doživljene stigmatizacije* (Ali et al, 2008), samocenjenje je ispitano *Prilagođenom Rosenbergovom skalom samopoštovanja* (Dagnan & Sandhu, 1999), a socijalno poređenje *Adaptiranom skalom socijalnog poređenja* (Dagnan & Sandhu, 1999).

REZULTATI

Jednofaktorskom analizom varijanse ispitane su razlike u stepenu opažene stigmatizacije kod muškaraca i žena, osoba sa lakom i umerenom IO, osoba u različitom režimu stanovanja i osoba sa i bez stigmatizujućih obeležja. Sve analize su pokazale odsustvo razlika između pomenutih grupa ispitanika. (1) $F(1,97)=2.97$, $p=.088$; 2) $F(1,97)=0.47$, $p=.492$; 3) $F(1,97)=0.87$, $p=.352$, samo osobe sa stigmatizujućim obeležjem pokazuju viši nivo opažene stigmatizacije ($F(1,97)=3.97$, $p=.049$).

Utvrđeno je da se muškarci i žene ($F(1,98)=1.08$, $p=.301$), osobe sa lakom i umerenom IO ($F(1,98)=2.60$, $p=.110$) i osobe koje žive u porodici i instituciji ($F(1,98)=1.65$, $p=.202$) ne razlikuju po nivou opšteg samocenjenja. Viši nivo opšteg samocenjenja imaju

osobe bez stigmatizujućeg obeležja u odnosu na osobe sa stigmatizujućim obeležjem ($F(1,98)=6.82, p=.010$).

Mešovitom analizom varijanse je utvrđeno da nema polnih razlika u socijalnom poređenju sa osobama sa IO i osobama TP ($F(1,98)=0.47, p=.496$). Druga analiza pokazuje da vrsta socijalnog poređenja ($F(1,98)=54.87, p<.001$), kao i stepen IO ($F(1,98)=39.21, p<.001$) imaju efekta. Rezultati ukazuju da osobe sa lakom IO procenjuju sebe negativnije u obe vrste socijalnog poređenja u odnosu na osobe sa umerenom IO. Treća analiza pokazuje da vrsta socijalnog poređenja ($F(1,98)=56.73, p<.001$), i režim stanovanja ($F(1,98)=37.03, p<.001$) imaju značajne efekte, dok među njima nema interakcije. Osobe koje stanuju sa svojim porodicama pozitivnije se procenjuju u obe vrste socijalnog poređenja. Značajni su glavni efekti vrste socijalnog poređenja ($F(1,98)=64.25, p<.001$) i posedovanja stigmatizujućeg obeležja ($F(1,98)=7.13, p=.009$). Osobe koje imaju stigmatizujuće obeležje pozitivnije se procenjuju u obe vrste socijalnog poređenja.

Svi ispitanici se negativnije procenjuju u poređenju sa osobama TP nego u poređenju sa osobama sa IO.

DISKUSIJA

U ovom istraživanju nisu utvrđene razlike između muškaraca i žena u stepenu doživljene stigmatizacije i samocenjenja. Razlog može biti taj da je iskustvo stigmatizacije pervazivnije i prevazilazi razlike u njegovom opažanju između muškaraca i žena. Istraživanja kod osoba sa IO na merama samocenjenja nisu dala konzistentne rezultate. Kling i sar., (Kling et al., 1999, prema Zyoudi, M., 2010) su utvrdili da dečaci sa IO imaju više skorove na merama globalnog samocenjenja u odnosu na devojčice. Nalazi Hartera i sar., (Harter et al., 1998 prema Zyoudi, M., 2010) ukazuju da devojke sa IO imaju lošije opažanje fizičkog izgleda u odnosu na muškarce, a Tilema i sar., (Tilema et al., 1998) nisu utvrdili razlike između muškaraca i devojaka u pogledu samocenjenja.

Podaci ovog istraživanja govore da osobe sa stigmatizujućim obeležjem pokazuju viši nivo opažene stigmatizacije i niže samocenjenje. Studija Tama i Vatkina (Tam and Watkins, 1995 prema Li Ping-Ying et al., 2006) nam ukazuje da su osobe sa fizičkim deformitetima imale niže samocenjenje u odnosu na osobe bez deformiteta. Podaci takođe ukazuju da se osobe sa stigmatizujućim obeležjem pozitivnije procenjuju u obe vrste socijalnog poređenja. Razlog može biti taj da ove osobe pažljivo biraju sa kim će se porediti i koriste procese koji štite njihovo samocenjenje kao što su unutar-grupno ili selektivno poređenje.

U ovom istraživanju nisu utvrđene razlike u stepenu doživljene stigmatizacije i opšteg, samocenjenja, između osoba sa lakom i umerenom IO. Rezultati ukazuju da su se osobe sa lakom IO procenjivale negativnije u obe vrste socijalnog poređenja nego što to čine osobe sa umerenom IO, što ukazuje da su osobe sa lakom IO koristile u obe vrste socijalnog poređenja ushodno poređenje. Podaci iz literature pokazuju da žene sa lakom IO često koriste za poređenje neometene osobe, poznanike ili rođake i da

se negativan efekat ovakovog socijalnog poređenja ogleda u niskom samocenjenju (Dagnan & Sandhu, 1999).

U ovom istraživanju nisu utvrđene razlike u stepenu doživljene stigmatizacije i opšteg samocenjenja između osoba koje žive u instituciji i onih koji žive u porodici. Razlog možda može biti taj da se stigmatizujuća iskustva dešavaju u instituciji, ali i u porodičnoj sredini. Utvrđeno je da se osobe koje stanuju sa svojim porodicama pozitivnije procenjuju u obe vrste socijalnog poređenja, čime je istaknut značaj podrške koju porodica pruža i uloge „značajnih drugih osoba“ u formiranju pozitivnije slike o sebi.

ZAKLJUČAK

Potrebno je usmeriti pažnju na osobe sa IO i stigmatizujućim obeležjem koje su pre-disponirane da višim opažanjem stigmatizacije i nižim samocenjenjem ispoljavaju veći rizik za probleme mentalnog zdravlja. Ukoliko osobe sa IO imaju više različitih uloga koje vrednuju, „psihološka složenost“ može ublažiti negativnu samoprocenu. Potrebno je razviti i primeniti strategije koje povećavaju broj aktivnosti i uloga osoba sa IO što bi doprinelo povećanju rezilijentnosti osoba sa IO na stigmama i druga negativna životna iskustva.

LITERATURA

- Ali, A., Hassiotis, A., Strydom, A., & King, M. (2012). Self stigma in people with intellectual disabilities and courtesy stigma in family carers: a systematic review. *Research in Developmental Disabilities, 33*, 2122-2140.
- Crocker, J., Major, B., Steele, C. (1998). Social stigma. In: Gilbert DT, Fiske ST, editors. *The handbook of social psychology*, New York, McGraw-Hill, 2(4), 504-553.
- Dagnan, D. & Sandhu, S. (1999). Social comparison, self-esteem and depression in people with intellectual disability. *Journal of Intellectual Disability Research, 43*, 372-379.
- Li Ping-Ying, E., Sing-Fai Tam, A., & Wai-Kwong Man, D. (2006). Exploring the self-concepts of persons with intellectual disabilities. *Journal of Intellectual Disabilities, 10*(1), 19-34.
- Linda, G. (2006) Perceptions of Down syndrome in the Australian Community. *Journal of Developmental Disabilities, 12*(1), 1-13.
- Paterson, L., McKenzie, K. & Lindsay, B. (2011). Stigma, social comparison and self-esteem in adults with an intellectual disability. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities, 25*, 166-176.
- Szivos, S.E. (1991). Social comparisons with siblings made by adolescents with a learning disability. *Journal of Community & Applied Social Psychology, 1*, 201- 212.
- Tillema, J., Cervone, D., & Scott, W. (2001). Negative mood, perceived self-efficacy, and personal standards in dysphoria. The Effects of contextual cues on self-defeating patterns of cognition. *Cognitive Therapy and Research, 25*, 535-549.
- Varughese J., Luty, J. (2010). Stigmatized attitudes towards intellectual disability: a randomized crossover trial. *The Psychiatric Bulletin, 34*, 318-322.
- Zyoudi, M. (2010). Differences in self-concept among student with and without learning difficulties in Al Karak district in Jordan. *International Journal of Special Education, Vol 25*(2), 72-77.

INFLUENCE OF SOCIO-DEMOGRAPHIC AND CLINICAL VARIABLES ON PERCEIVED STIGMATIZATION AND SELF-ESTEEM OF ADULT PERSONS WITH INTELLECTUAL

Summary

Although people with intellectual disabilities (ID) is one of the most stigmatized social groups, research on the experience of stigma in these persons are rare.

The aim of the study was to examine the influence of socio-demographic and clinical variables on social comparison, level of perceived stigma and self-esteem in adult persons with intellectual disability (ID).

The sample encompassed 63 adults with mild and 37 with moderate ID of both sexes. A total of 62 subjects were in the institutions, while 38 lives with their families. All the persons with moderate ID have stigmatizing characteristics and 36 with mild ID. Questionnaire of Perceived Stigma, Adapted Rosenberg Self-Esteem Scale and Adapted Scale of Social Comparison were applied.

It was found that men and women do not differ in the level of general self-esteem as well as in the degree of perceived stigma. It was found that people with stigmatizing characteristics have higher levels of perceived stigma and lower self-esteem. They positively evaluated themselves in both types of social comparisons. Individuals with mild ID evaluated themselves more negatively in both types of social comparisons. Persons who live in the family positively evaluated themselves in both types of social comparisons, when compared to people living in institution.

It is necessary to focus attention on those persons with ID and stigmatizing characteristics as they experience higher level of perceived stigmatization and low self-esteem which puts them at greater risk for mental health problems.

Key words: socio-demographic and clinical variables, intellectual disability, perceived stigmatization, self-esteem, social comparison